SZIVERI JÁNOS

APPENDIX

négy éve már hogy elmúlott az ősz
összerezzenek akár az őz
mégsem veszem komolyan
állapotom nem olyan

lehengerel részvéttel az inger
viaskodom magánérdekeimmel
tanul a vesztes saját kárán
rejtőzöm a felfoghatóság határán

bárhová nézek te vagy akit látok
egységben élünk miként az átok
beszélem veled e hétvégi nyelvet
minek keresni szerelemben elvet

hullanak a vakító hópelyhek
megfelel ez a célszövetséges helyzet
kifelé befelé jól mutatunk
egymás kevéske örömén mulatunk

tántorgom részegen is tiszta fővel
idővel sem békülök meg az idővel
elvetélt perceimet licitálom
kicsit valóság ez kicsit álom

nagy a füst mégsem melegít a kályha
éppúgy mint régen bebújunk az ágyba
hideg a szoba a falak vizesek
saláta emlékeimből végleg kiesek

az Isten önmagán belül tart most szemlét
kérdőre vonja magamagát a nemlét
nemes szentvadakat hergel
sajátos kérdéseimre válaszokat termel

természetszerűen sarlatán de van
ha erre gondolok eláll a szavam
hiába sejti már kinek mi a neme
didereg a város vizenyős a szeme

ismerkedünk tárgyaink nevével
szövetségre léptünk egymás jellemével
babrálgatok a jótett-jótvársz peremén
összeaszom reményeim kenyerén

beleim fele alig tűr anyagot
nem ismersz hozzám fogható hanyagot
asztalon fekszem anyaszült meztelenül
csak így tudok élni ilyen esztelenül

aki nem hiszi járjon utána
aki elhiszi vessen magára
felold s feloldoz hanyagul az éter
megtudtam végre mi az a katéter

szabadulnék bár nem túl nagyon
elütöm az időt verném inkább agyon
életünk úgysem ér egy fabatkát
hagyjuk faképnél szabadkát szabadkát

MIKOLA GYÖNGYI

JÁNOS JELENÉSEI

(Gondolatok Sziveri János Appendix *című verséről)*

Mondjátok hát, mielőtt
síromból kikapartok,
mondjátok meg –
tőlem mit akartok?
Sziveri János

Csak nálunk fontos a költészet, nálunk meg is ölnek érte.
Oszip Mandelstam

Sziveri János költészetével, költői alkatával kapcsolatban számomra verseinek első közlője, szerkesztője, Tolnai Ottó fogalmaz a legvilágosabban és talán a legpontosabban, amikor a *Költő disznózsírból* című interjúregényében felidézi a lapszerkesztéssel és a költészettel kapcsolatos vitáikat: „A verset ő a morális zónában tudta, erkölcsi ítéletek kimondására alkalmas versformának tekintette elsősorban. (…) Nála nem a motívumok voltak a fontosak, hanem József Attila, Pilinszky, Petri és Koncz vonalán, Domonkos rímtechnikájával az erkölcsi kategóriák fokozása, végsőkig való radikalizálása. Ez adta az ő új formáját."

A névsorba föl lehetne venni még Petőfit is, hiszen a forradalmár-költő Sziveri több versében is megidéződik. A *Sirálykirály* című verse például sajátos átirata, keserűen ironikus inverze Petőfi *Akasszátok föl a királyokat!* című költeményének: „Szappanhabos sima tótükör fölött / vijjog a szertelen költő-sirály / akasszátok föl akár árbocrúdra is / akasszátok föl amíg ő a király". A költő szerepe Sziveri értelmezésében a 20. század végén eleve vesztésre ítélt pozíció, radikális szembefordulás a „tudománytalan utópiákkal", „sátáni ideológiákkal", a „rohadt egyoldalú históriával", lázadás az emberi autonómia, az emberhez méltó egzisztencia és a személyes szabadság nevében. A büszke, bátor, megalkuvást nem ismerő „szabad vesztes" pozíciója fokozatosan vált át verseiben a cinikusan elárult áldozat szerepértelmezésévé. Utolsó két kötetét *(Bábel, Magánterület)* áthatja a keresztény (katolikus) szimbolika, melyben a kiátkozott költő mindinkább a megtagadott, eladott és ártatlanul megfeszített Krisztushoz válik hasonlóvá.

A fenti Tolnai-idézetben Pilinszky említése azért is indokolt és releváns, mert jelzi, hogy Sziveri morális pozíciója kezdettől fogva metafizikai alapokon nyugszik: az aktuális emberi állapotra való rákérdezése költészetében kezdetben egyáltalán nem politikai természetű. A konfrontálódás sokkal inkább egy mélyen, szenvedélyesen hívő ember drámai küzdelme a saját irgalmatlanul nehéz sorsával. Sziveri verseiben saját igazának keresése mindvégig szétválaszthatatlan az istenkereséstől, az Istennel való harctól.

Sziveri második kötetének, az 1981-es *Hidegpróbá*nak *Prológusa* mindössze két sor. Az első egy különös, fiktív bibliai idézet: „mint mikor a papírtekercset összegöngyölítik (J. k. 5. 14.)". Meglehetősen talányos prológus, ilyen szöveghely ugyanis

nincs a Bibliában. Ha Szent János jelenéseinek könyvét vesszük a fiktív idézet mintájául, akkor azt találjuk, hogy ott az 5. versben a teleírt és hét pecséttel lezárt könyvtekercs *kinyitásáról* van szó. Lehetséges, hogy ez a kétsoros vers a Sziverire jellemző inverziók egyike, és azt jelzi, hogy a vers a lírai én számára nem a kinyilatkoztatás, a prófécia formája, hanem éppen ellenkezőleg: a tapasztalatok, a látomások, a gondolatok újfajta kódolásáról van szó. Nem hitvallásról, hanem befelé fordulásról, a kezdetekhez visszatekeredő útról, a készen kapott vagy erőszakkal sulykolt igazságokkal szembeni kritika, szkepszis érvényes nyelvének kereséséről. „Rejtélyeimhez szoktam / nem pedig kőhöz / és agyaghoz. És nem kék / éghez, de feketéhez" – írja ugyanennek a kötetnek egy másik, hasonlóan enigmatikus darabjában. A „fekete ég" metafora az egyik kódja az ő sajátos „hideg metafizikájának".

Az *Appendix* című vers az 1989-ben megjelent *Mi szél hozott?* című kötetből való, és azon kevés darabok egyike, ahol Sziveri fontosnak tartotta megadni a keletkezés pontos dátumát: Szabadka, 1987. január-február. Ennek köszönhetően válik felfejthetővé az első sor időmetaforája: „négy éve már hogy elmúlott az ősz".

A nyitó sor minden bizonnyal az 1983-as év botrányos és traumatikus fordulatára utal, amikor a Vajdasági Ifjúsági Szövetség tartományi választmányának elnöksége több tanácskozás után 1983. május 9-i ülésén leváltotta az Új Symposion teljes szerkesztőségét. Ekkor főszerkesztőként Sziveri jegyezte a lapot. A közvetlen ürügyet Tolnai Ottó verse szolgáltatta, az *Orfeusz új lantja* (1982. november, 211. szám). Később kifogásolták Radics Viktória *Színház a színházban* című glosszáját és Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versének közlését is, ugyancsak az inkriminált 1982. novemberi lapszámban. Végül pedig a lap egész koncepcióját elítélték. Tolnai szerint „állandóan változtak a jegyzőkönyvek. Hogy mi irritálta őket a legjobban, nem tudom." *(Költő disznózsírból)*

Az immár irodalomtörténetinek számító adatok fényében a vers első sora arra utal, hogy négy év telt el attól az ősztől, amely gyökeresen megváltoztatta a költő életét; négy év telt el azóta, hogy véget ért az amúgy is fogyatkozó szabadság kora, és beköszöntött a cenzúra és a megtorlás kilátástalan, vak tele („hullanak a vakító hópelyhek"). Sziverit menesztése után ugyanis teljesen ellehetetlenítették, később Ljubiša Ristić dramaturgként foglalkoztatta egy ideig a szabadkai színházban.

Az *Appendix*ben a nélkülözés (füstölő, nem melegítő kályha, a vizes falak), az elhatalmasodó betegség, a testi szenvedés képei rávetülnek a városra is („didereg a város vizenyős sze-

me"), majd pedig metafizikai dimenziót nyernek („az Isten önmagán belül tart most szemlét […] természetszerűen sarlatán, de van"). A legyőzött, kitagadott lázadó, aki a közéleti vereségére ráadásul a súlyos betegséget is osztályrészül kapja, immár a sarlatánnak nevezett Teremtőnek mutatja föl a sebeit, nem remélve igazolást vagy megváltást. Az egyetlen feloldozást a kórházban az érzéstelenítés jelenti („felold s feloldoz hanyagul az éter").

Ugyanakkor a vereség beismerése nem jelenti a megbékélést a történtekkel az események után több évvel sem. Jóllehet „tanul a vesztes saját kárán", de „idővel sem békül az idővel", azaz a korral, a korabeli viszonyokkal, az állandó kérdezés állapotában van, mint aki még mindig nem képes felfogni, megérteni, ami vele történt. A verset átható keserű irónia mellett a bele nem törődést sugallja a versnek a dzsesszzenész költőt, Domonkos Istvánt idéző ritmus- és rímtechnikája, játékossága. A nagy döntést, az ország elhagyását az utolsó két, dőlttel szedett sor szójátékai jelentik be: *„életünk úgysem ér egy fabatkát / hagyjuk faképnél szabadkát szabadkát"*. Szabadka nevének ismétlése rímel a versszak első sorára: „szabadulnék bár nem túl nagyon", utal a döntés nehézségére, hiszen Szabadka elhagyása egyúttal az ország elhagyását jelenti. Sziveri Budapestre költözött, és ott halt meg rákban 36 éves korában. Emigrációja sokkolta barátait és munkatársait, akik akkor még nem sejtették, hogy pár év múlva, a kirobbanó háború miatt tömegesen fogják követni a példáját. Személyes szenvedéstörténete mintegy előrevetíti a véres konfliktusokat, melyek Jugoszlávia széthullásához vezettek, és mindazoknak a reményeknek elvesztéséhez, amelyek nevében egykor létrehozták.

Fenyvesi Ottó, Sziveri legjobb barátja, költő- és szerkesztőtársa, a szó minden értelmében bajtársa, *Halott vajdaságiakat olvasva* című könyvének második kötetében, a Sziveri-fejezetben a John Lennon ellen 1980-ban elkövetett halálos merényletet idézi meg, mintegy Lennon váratlan, döbbenetes tragédiáját állítva párhuzamba Sziveri politikai likvidálásával és korai halálával; a beat-korszak végével pedig az Új Symposion lefejezését. Miközben felidézi a közös emlékeket, egyúttal konstatálja a felejtés feltartóztathatatlanságát is. Bár a hiány állandósul, „halványul bennünk a múlt". A felejtés természetes folyamatát azonban felgyorsítja a kulturális tradíció erőszakos megtöretése, az ország felbomlása, etnikai átrendeződése, az élet régi helyszíneinek elhagyása, a visszatérés lehetetlensége. Sziveri költészete ebben a helyzetben még inkább ki van téve a felejtésnek, mint minden művészet, amely túlságosan kötődik kora aktualitásaihoz, azokhoz a történelmi-politikai reáliákhoz, amelyek egy adott korszakban olyan fontosaknak tűnnek, hogy akár ölnek is értük. Aztán pedig váratlanul vagy fokozatosan eltűnnek, és a régi élet halálos veszélyei alig hihető, alig fölfogható horrorisztikus anekdotákként maradnak fönn a fiatalabb generációk emlékezetében.

1983 után Sziveri költészetének összetekert papírtekercseiről brutálisan leüttetnek a pecsétek, és a szertelen költő-király, aki maga sem tudta, hogy minek röpült neki a maga szenvedélyes pályáján, megrendítő dalokban néz szembe nap mint nap önnön pusztulásával. A címbeli *Appendix*, amely függeléket is jelent, és vakbelet is, azt sugallja, hogy a főszöveget már megírták, az élet már lezajlott, a tragédia megtörtént, és mindaz, amit ezután következik, csak a nem feltétlenül szükséges kiegészítés, utószó. A nagy költészet azonban, paradox módon, ekkor születik meg.

A morális kategóriák radikalizálása, melyről Tolnai Ottó beszél, az *Appendix* című versben és a következő két Sziveri-kötet nagy létösszegző költeményeiben is a veszteség, a vereség totalizálását vonja maga után. De nem csak erről van szó. A költő médium, aki óhatatlanul

is az összeomlás, a közelgő apokalipszis hírnökévé, első áldozatává válik. Verseinek érzelmi intenzitása nem hűl ki az idővel, dalai a maguk egyszerűségükben elementáris erővel képesek hatni, a bekövetkező katasztrófa pedig sokak tapasztalatává teszi egyéni kálváriáját. Függetlenül attól, mit is gondolunk a költészet feladatáról, a művészet elkötelezettségéről, akár közel áll hozzánk az általa létrehozott versforma, akár nem, Sziveri szenvedélyes, lázadó feje körül egyszer csak megjelent a mártírok glóriája, és azt hiszem, amíg csak magyar irodalmat olvasnak emberek, mindig is körül fogja ölelni ez a ragyogás.

FENYVESI OTTÓ

APPENDIX

Sziveri János nyomában

Mielőtt mindent feledném, mondom:
négy éve már, hogy elmúltam hatvan,
mögöttem esztendők libasorban lassan
sorakoznak, íme, indulok vissza, a semmibe.

Bárhova nézek, mindent látok:
látom, egyik háborúból a másikba zuhan a világ,
marha- és báránycombok úsznak reneszánsz szószban,
látom, hogy Istennel birkóznak a vének.

Mielőtt mindent feledném, mondom:
olykor sétálni megyek a hegyre, a római útra,
vagy Kovács Bandi alsóörsi kertjében
turbolyával díszített sonkából lakmározunk,
tétován pislogunk a fényben, pislogunk;
a Balaton vizében sügérek úsznak,
durbincsok és keszegek, kárászok.

Mielőtt mindent feledném, mondom:
a dolgok állásán már nem gurulunk dühbe,
egymás kevéske örömén még mulatunk:
minap Béla írt, estére megy a kutyalyukba,
van ott egy kocsma, ahol egymást ugratják
rácok és magyarok, békésen megférnek
egymás mellett a versben.
Máma egyébként semmi munkakedve,
pedig lenne dolga bőven, kicsit be is taknyosodott,
de kártyázni megy a falu szélére, a horgászklubba.

Jó kis hely a nevezetes Kutyalyuk utca végén,
csak nagyon füstös, Béla már jó ideje nem dohányzik,
viszont a nők (beleértve a feleségeket is)
nagy ívben elkerülik.
A szerbek minden este összevesznek, ordibálnak,
és válogatott ocsmányságokkal szidják egymás anyját
– mi, magyarok már töredékéért is bicskát rántanánk –,
aztán öt perc múlva boldogan borulnak egymás nyakába.
A balkáni vérmérsékletet nem ismerők már egy-két
mondatnyi üvöltés után riadtan menekülnének
a temerini kutyalyukból.

Érdekes, ha kártya miatti korholásról van szó,
a magyaroktól is elviselik a szidást,
vagy a másik asztaltól jövő obszcén ugratást.
Aztán főznek ott babot, halat annál ritkábban,
a csontokat a testvériség-egység és
a pravoszláv-katolikus megbékélés jegyében
összegyűjtik egy nejlonszatyorba,
Csorba Béla meg hazaviszi a kutyáinak.
Kicsit valóság ez, kicsit álom.
Reméli, az idillt nem bassza el
sem Putyin, sem Pompeo.

Mielőtt mindent felednék, mondom:
egymás kevéske örömén még mulatunk,
szívünk olykor ki akar ugrani a helyéről,
de aztán meggondolja magát, és marad,
ha nem is látjuk, de konstatáljuk:
északon és délen a jéghegyek olvadnak,
a vízszínt rendületlenül emelkedik.
A világ rendje és logikája naponta változik,
olykor sebességet vált, és rohan tovább, vesztébe.
Időnként minden jobbra fordul, majd rosszabbra.
Az égen vasmadarak húznak délre.
A falu felett szerelem bolyong, a bor nótát fakaszt.
Fülünkben vadludak szárnya csikorog,
Isten legfőbb parancsa régen elfeledve.
Lassan porlad alattunk az ágy.
A levegő, aminek olykor nekitámaszkodom,
selyemkék, olyan légkondicionált.
A légnyomás súlyát lemérték,
egyre nehezebb az érték.

Mielőtt mindent feledném, mondom:
Itt élünk a kutyalyuk közelében,
egymás kevéske örömén mulatunk.
Ősz volt, és tél, most éppen tavasz.
Kiskomám, remélem, hallasz.
Felhők rongya a szó:
rehabilitáció, radírozás,
valami abszurd minisztérium.
Nem jelent már semmit:
se toldalék, se függelék.
A tragédiát csak tragédiára lehet cserélni.
Viszont nem értem, mi baj az idővel,
mi baj a széllel.
Mi lehet a baj okozója?
Időnként kérdőre vonlak!
Jobb-e odaát?

Van egy ház a tájban:
a Kutyalyuk végén.
A kapun egy kampó.
Sehol egy pont, sehol egy vessző.

ZALÁN TIBOR

HUSZONNYOLC ÉVE

Kassák háza előtt halad
el a villamos Huszonnyolc évvel
ezelőtt együtt mentünk el
oda Lehet csak képzelem
Ha így lenne a legenda oda

Huszonnyolc éve már és el
múlt az ősz Átrévedsz Összerezzensz
akár az őz mint elidőz
a rémület benned Magad
maradtál Élsz még Vagy Vagy fabatkát

sem ér hogy fent Szólít a lenn
Meztelen heversz bádogtepsiben
Előtte egy lepedőben
cipőd leng a levegőben
A költőt *kivinni* már csak ilyen

Szumma idétlen Ritkuló
rétegek közt lehet hogy még élek
Neked már kész az ítélet
az örökélet Vagy semmi
Tessék továbbmenni int az angyal

és te angyali kék arccal
továbblépsz egy felhőn *A szélherceg*
Vödörbe dobott vakbeled
henceg kiabálja kié
voltam Most itt fekszik kéken Holtan

Szabadkát elhagyni nem ügy
Tajtékos tavaszban röhög a rügy
a fákon Tántorgok tovább
részegen tiszta fővel S az
idő mint a barmot homlokon üt

Mi lennél most hogyha lennél
Megállnál a hétköznapi nyelvnél
Bambán adnád az ostobát
Duma verné fel a szobád
vagy holdat vernél le utcakővel

Idővel az ember sáros
arcát letörölné A lábnyomok
makacs dolgok és maradnak
Bogár ütődik a falnak
Hideg szoba elégiája A

darvak a függönyökről majd
útnak erednek Minek keresni
a szerelemben elvet Lásd
aki tegnap még bátorít
holnap szemrebbenés nélkül elvet

Idővel az ember békül
az idővel is bár ha tagadja
Ajtófélfához támasztva
a balta Rajta száradt vér
Nem több annál romantikus miért

Lassan majd virrad a felfog
hatóság határán Forogsz kábán
betegség és elme-pengék
gyilkos terében Az éden
állatai lábadhoz hevernek

nyílnak távoli nagy kertek
az apollinaire-i birodalmak
Füstöl a kályha sír a fa
Akinek nincsen háza az
nem megy haza Dermedt idegenben

alszik el s idegenebbül
ébred Nincs ebben semmilyen kényszer
Hó vakít Kanadai nyár
fojtogató bolyha Megülsz
a sarokban Hasadon a kezed

és ott belül éles fájás
A halál húsfaló növényei
megkezdték a lakomájuk
Kórház-üvegre tapadok
Kicsit valóság ez az álom Vagy

emlék Rossz ha kitalálom
Meztelen fekszel meztelen fekszem
tepsiben ágyban S a tálban
ott lüktet gyomrod s a májam
összecsúszva vérben és időben

A szóból rongy lett A nőkből
nőnem Beszélnek rólad felőlem
Leveleztünk mint egykoron
Fehéregyháza és korom
Kérdőre vonja magát a nemlét

Összeaszott tenyereden
diónyi remény A vád vizenyős
szemén megcsillan egy farkas
Fejét fölvetve ordít A
húsunk zabálásra már alkalmas

Azért most jól elmulatunk
itt Tompa és sajgó tudatunk a
tárgyaink nevét elejti
Közhelyes rím lesz a semmi
Fél-elnyűtt gyomrunk gúnyosan korog

na baszd meg ilyen a korod
Hajnalban járdaperemen ülve
Te már mindig csak a létre
Én a semmire feszülve
Kijátszanak minket egymás ellen

Áldott bitang Leples szellem
Reggel vakító hó esett Május
Hányinger gyötör Kihánytam
a belem és a koromat
És megy a villamos Jön a vonat

Bort ittam Te földet zabálsz
Találkozunk a telep összedőlt
túloldalán Nem tanul a
vesztes Szitálnak a férgek
Nyögsz Hideg a temető felétek

TERÉK ANNA

FÖLISSZA ÚGYIS

három szerb ül a mellkasomban
és csak dörömbölnek odabent
minden porszemet mélyre szívok
a cigarettafüsttel
a fejemben óránként
megalvad a vér
aztán olvad és indul
tovább így
ismétlődik minden

ki húzza az életet belőlünk
két kézzel kifelé?

a száraz húst a csontomról levésted
a bordák közt átfúj a szél
és ha maradt benned még
valamennyi fény
erőltesd fel a torkodon
hányd ki a többiek elé

a város egy óriási bálna
szívében remeg az iszonyat
mert
messze az óceán
messze a tenger
és te is épp ennyire vagy
tőlem
eltakar a föld
és én hiába fekszem
ugyanennek a földnek
a másik felére
nem tudlak kikaparni
egyetlen cet gyomrából sem

a te kezed tolta a vért
a torkomból kifelé
közben nyugtattál:
úgyis fölissza majd
ez a föld

a vonatot várom
még ma éjjel érkezem
hiába úgysem jössz felém már
holnap lezárják mögöttem
a pályaudvart
egy hónapig
hallgatni fog a Keleti
annak is remeg
a szívében
az iszonyat
aki
mindig ugyanazt
az egy kezet várja
hol vagy hol vagy

a koponya falához állították az észt
és lőttek amíg csak futotta golyóra
később az egész erdőt kivágták
annyi koporsó kellett

lelöklek a földre kelj föl lelöklek újra
fuss neki kelj föl lelöklek újra
kelj föl tépd ki a gyökered kelj föl
kelj föl fuss neki lelöklek újra
a földre úgyis

szabadka eltűnt és óriási a tüze
messziről nézem
tántorgok míg hullámzik
fényétől a látóhatár
megbotlok
fejemben visszhangzik:
ez a föld issza majd föl úgyis

GÉCZI JÁNOS

RONDÓ NÉGY SZIVERI-SORRA

az Isten önmagán belül tart most szemlét
nemes szentvadakat hergel
kérdőre vonja magamagát a nemlét
az Isten önmagán belül tart most szemlét

kérdőre vonja magamagát a nemlét
sajátos kérdéseimre válaszokat termel
az Isten önmagán belül tart most szemlét
nemes szentvadakat hergel

ORCSIK ROLAND

ALKONYATTÓL PIRKADATIG

„egymás kevéske örömén mulatunk"
(Sziveri János: Appendix)

Lebukott a Nap, és nincs okom
panaszra. A panasznak
nincs szerződése velem.
Az első és a legfőbb
a család: feleségem, lányom és fiam, tejföl-
szőke a boldogság. Őszülő kutyánkat, Dezsőt,
nemrég kiheréltettük; az egyik golyójában
már rügyezett a rák,
épp időben mentettük,
vagyis hosszabbítottuk
meg életét: újabb strigula
az elégedettség javára.

Kertes házban lakunk,
igaz, a banki hitelre nem
vagyok büszke. Mondhattam
volna persze nemet, senki sem
kényszerített az egyenlőtlen alkura.
Albérletnél azonban jobb,
végül miénk lesz a ház,
hacsak be nem csap az akut
gazdasági krach,
amitől életfogytiglanra
változik a hiteles túl-
élet.

Szegeden élek, Alsóváros on, egy kis tóhoz
közel, melybe a monda szerint
belefulladt Árpád fejedelem egyik szolgája.
Dugonics nyelvén:

Árpád a honfoglalás után
Szegeden mulatozva,
a Tisza kiöntésein vadászgatott.
Egy izben egy hattyút
ejtett el egyik nagy
rétséges tónak kellő közepén
s mert se csónak, se talpak,
se tutajok jelen nem voltának,
egyik szolgája, kinek szavajárása
„ballagok" volt s ki ezen okra nézve
közönségesen nem másnak,
hanem Ballaginak neveztetett
régi magyarainktól,
ez a szegény szolga
beballagott ugyan a vizbe,
de soha többé
ki nem ballaghatott.

Ballagi-tó sor negyvennégy – szép,
zenei mondat; ebbe a zenébe,
mondatba ballagtam bele a családommal.
Házunk előtt fiatal, karcsú
diófa, mögötte kis erdő takarja
a töltést, a vasutat,
tompítja a zajt. Olykor elzúg
egy-egy vonat, szinte fel sem tűnik,
a rövid zakatolás belevész
az erdő eleven enyészetébe.

A kisebb fürdőszobánk utólagos
bővítés, az előző tulajdonos
kispórolta a szigetelését. Az egyik falon
fokról fokra pikkelyesedik a fehér
festékréteg. Tervek szerint
átalakítjuk a fürdőszobát.
Hogy mikor, passz.

Nincs okom panaszra,
Sziveri János *Appendix*éből szemezgetek:
az elégedettség határán ejt-
őzöm.

FILIP TAMÁS

FOSZTÓKÉPZŐ

Sziveri János emlékére

Mondd, mit érlel annak a Rorschach,
kit végleg letepert már a sorsa?
Ha bárhol kinyitja a Bibliát,
nem lát benne mást, csak hibát.

Pedig intézni kéne még ügyeket,
keresni hűséges nyüveket.
Bekopogni a fekete hivatalba,
adjon segélyt egy méltó ravatalra.

Mit mondhatnék? Doleo ergo sum.
A fájdalom, mint a monszun,
árad végig ereken és beleken,
fogát feni, hogy megegyen.

Vert az isten, de nincs látlelet.
Üvöltök, fagyott üveget lehelek.
Bár emlékeim a jövőhöz kötnek,
tudom, jó leszek majd földi rögnek.

Amit átéltem: véres merénylet.
Sötét volt, egy pillanatra fény lett,
hogy utána még nagyobb sötét legyen.
Fosztóképző: -talan -telen.

Jó, hogy végre itt az agónia,
az embernek lehet min aggódnia.
Szeress, és keserű szívemet markold,
hadd jusson eszembe az Amarcord.

Hogy még egyszer nevessek, sírjak,
mint mikor zöldet, sárgát lát a színvak.
És akkor hirtelen minden összeér,
fáj az utolsó korty víz, falat kenyér.

PETŐCZ ANDRÁS

SZIVERI-EMLÉK, SZIVERI-HIÁNY

Ha Sziveri Jánosról beszélünk, akkor sok minden egyébről is beszélünk. Beszélünk arról is, például, hogy milyen is volt az egykori Jugoszlávia, vagy mit is jelentett a vajdasági magyar irodalom innen, Magyarországról nézve. És arról is beszélünk, hogy miképpen éltük meg itthon a kádárista bezártságot a nyolcvanas években, hogyan lázadtunk ellene, ha éppen lázadtunk, hogyan alkudtunk meg, ha éppen megalkudtunk. Ha Sziveri Jánosról beszélünk, akkor beszélünk a korszak fiatal magyar irodalmáról, amelyik kétségtelenül új szemléletet hozott a hazai irodalmi életbe, és beszélünk a határon túliak akkori elzártságáról, kirekesztettségéről, ami hátrányt jelentett a számukra, de bizonyos esetekben ez a hátrány akár előnnyé is változhatott.

Az a típusú új irodalmi gondolkodás, ami a hetvenes évek végétől jellemezte a nyolcvanas éveket, és ami kitartott a rendszerváltás idejéig, tulajdonképpen öt alko-

tói műhely köré szerveződött. Ebből két műhely az ország határain kívül volt. Az egyik kétségtelenül a Párizsban megjelenő Magyar Műhely, a másik pedig az újvidéki Új Symposion. A harmadik szerveződés a korabeli Mozgó Világ, de ez utóbbi hivatalos, pártállami kiadású folyóirat volt, annak minden hendikepjével együtt. A negyedik műhely a nyolcvanas évek elején megjelenő JAK-füzetek, ez a sorozat elévülhetetlen érdemeket szerzett a korszak irodalmi gondolkodásának a megváltoztatásában, az ötödik műhely pedig a nyolcvanas évek elején az ELTE Bölcsészettudományi Karán megjelenő Jelenlét című kiadványsorozat volt, amely – utólag ezt mondhatjuk – meglepően szívta magába a korszak alternatív irodalmi és művészeti törekvéseinek komoly hányadát.

Természetesen lehetne még szólni egyéb műhelyekről, határon túliakról is, mégis, ezek voltak talán azok az alternatív központok, amelyek leginkább a fókuszában álltak a korszakbeli fiatal írók érdeklődésének.

Ha a Magyar Műhelyt és az Új Symposiont összehasonlítjuk – úgy tudom, ilyen összehasonlító elemzés még nem készült –, meglepő eredményekre jutunk. Egyrészt láthatjuk, hogy a Magyar Műhely sokkal kevésbé politikus, és mint ilyen kevésbé is dinamikus, sokkal inkább keresi azt a keskeny mezsgyét, amely a nyelvi, művészi önkifejezés alternatíváit kutatja. Az artisztikus, a „művészet a művészetért" elv sokkal erősebben van jelen a Magyar Műhelyben. Ezzel szemben az Új Symposion, amely erősen kötődött mindig is a hatvanas évek eszméihez – nem utolsósorban a hatvannyolcas diákmozgalmakhoz –, nem tagadja meg politikai gyökereit, és mint ilyen a beatköltészetet, a társadalmi kérdésekkel is foglalkozó kiáltás típusú költői hagyományokat egyértelműen felvállalja, képviseli. Talán meglepő a mai olvasó számára, de a Párizsban megjelenő Magyar Műhely politikailag sokkal óvatosabb volt, mint a nyolcvanas évek legelején megjelenő vajdasági Új Symposion, a Műhely sokkal kevésbé preferálta a lázadó beatirodalmat, és ennek megfelelően inkább a jel típusú, konkrétista, nemegyszer lettrista törekvéseket támogatta. Mindez éles különbség a két, egyébként az alternatív gondolkodást segítő irodalmi központ között.

Ez a kétfajta alternatív gondolat jelen volt a korszak fiatal hazai költői esetében is, és bizonyos fokig feszültséget is szült. Azok a szerzők, akik szükségét éreztük, hogy az alternatív elképzeléseinket együtt mutassuk meg, és ezért közös esteket, fellépéseket vagy éppen közös publikálásokat szerveztünk, vagyis tudtunk egymásról, sokszor gondoltuk azt, hogy egyikünk-másikunk túlzottan is „harsány", politikus, „beates" vagy éppen túlzottan is „experimentális", nyelvi játékokra koncentráló, „befelé forduló", vagyis „unalmas". A nyolcvanas évek elejének TérKépVers csoportjában az előbbire jó példa lehet Endrődi Szabó Ernő, akinek hosszú szabadverséből a „világ lópetárdái el ne süljetek" sort szívesen idézgettük, de tartottunk is attól, hogy ilyen sorok miatt tiltanak be minket. Az utóbbira jellemző példa lehet Székely Ákos művészete, aki montázsaival már a nyelvi megszólalás lehetőségeit kérdőjelezte meg. Nem véletlen, hogy az utóbbi szerző a Magyar Műhely elismert munkatársa lett, Endrődi Szabó viszont jóval kevésbé tudott a párizsiakhoz kapcsolódni.

Még egy érdekes ellentmondás volt jelen a hetvenes évek végének, nyolcvanas évek elejének fiatal irodalmában. Talán a Magyar Műhely hatása, de tény, hogy a lázadó, átpolitizált, beatköltészet-alapú gondolkodást idejétmúltnak, mintegy „anakronisztikusnak" gondoltuk jó néhányan, mondván, hogy a politika efemer, a politikai megszólalás valójában tartalmatlan, nem bír tartós üzenettel. Az „artisztikusság" az igazi, mondtuk sokan, és ezt a gondolatot mindenképpen erősítették bennünk a párizsi szerkesztők is. Utólag visszagon-

dolva minderre, tény, hogy ez az érvelés is több sebből vérzik, ugyanakkor az is tény, hogy a politikai megszólalás direktsége olykor visszatetszést keltett mindannyiunkban.

Talán világosan kiderül a fentiekből, hogy a modernitáson belüli két meghatározó tábor között volt egyfajta törésvonal. Ugyanakkor megvolt az egymásra odafigyelés is, mert mindkét tábor érezte, hogy valamiképpen mégis összetartozunk. A Magyar Műhely és az Új Symposion között a kapcsolat ennek megfelelően megvolt, de felemás is volt.

Magam 1981-ben, Hadersdorfban találkoztam először Sziverivel, valamint az Új Symposion munkatársaival, ha jól emlékszem, Fenyvesi Ottóval és Ladik Katalinnal is. Miközben a párizsi szerkesztők érezhetően elismeréssel fordultak a vajdaságiak felé, aközben a távolságtartás is érezhető volt, vagyis az, hogy a Magyar Műhely által favorizált gondolkodást mintegy „korszerűbbnek", modernebbnek tartják. Ellentmondásos volt tehát a viszony és azoknak a viszonya is a vajdaságiakkal, akik itthonról, Magyarországról jöttünk. Egyrészt Jugoszlávia maga volt a „szabadság", ami „Nyugat", tehát kvázi mindent „megengedhetnek maguknak", és egyértelműen irigyeltük is ezt a szabadságot, ugyanakkor pedig hajlamosak voltunk elhinni, hogy a Párizsban megfogalmazott művészetelméleti háttér mégis korszerűbb, tehát „európaibb". Ennek megfelelően – többünknek – a párizsi minta lett a mértékadó.

Volt ebben a részünkről, hazaiak, magyarországiak részéről irigység, kisebbségi érzés, de egyben lenézés is. Mindez együtt. Rossz volt, felemás volt ez az érzés, és különösen rossz volt az, hogy nincs annyi jogunk, mint a vajdaságiaknak. Emlékszem, oda, Hadersdorfba, a Magyar Műhely-találkozóra én csak „látogató" útlevéllel utazhattam, azzal is csak szerencsés rokoni kapcsolatoknak köszönhetően. És szigorúan meg volt adva, hogy hány napra utazhatok, az útlevelemben az „ablak" legfeljebb 30 napra volt érvényes. Ezzel szemben a Vajdaságból, Jugoszláviából érkezetteknek nem voltak ilyen problémáik: annyi időre és oda utaztak, amennyire és ahova akartak, ami a hazaiak vagy egyéb kelet-európaiak számára 1981-ben elképzelhetetlen kiváltságnak tűnt. Pontosan emlékszem arra, ahogy a hadersdorfi találkozó végén elköszöntünk egymástól, mi indultunk haza, Magyarországra, ők utaztak tovább Belgiumba, Hollandiába. „Jugoszláv vagyok", mondta egyikőjük, „jugoszláv útlevelem van, utazhatok". Erre nem lehetett mit mondani.

A nagyobb szabadságfok igencsak érezhető volt – mindaz, amit képviseltek a vajdaságiak, mindaz maga volt a szabadság a mi számunkra. Az elérhetetlennek tűnő szabadság. És ez annál is nyomasztóbb volt, mint találkozni párizsi szerkesztőkkel, írókkal. Ők is, a párizsi emigráció tagjai is a szabadságot képviselték, de az nem volt annyira megdöbbentő, mert valahogy természetesebb volt, hogy Párizs maga a szabadság és a modernitás.

Különös volt látni őket, Fenyvesit, Ladikot, Sziverit, különös volt látnom őket ott, Hadersdorfban, a Magyar Műhely-találkozón. Hazai és mindössze huszonegy éves szemmel nagyon is szabadnak. Sziveri arca ma is előttem van, ahogy ott áll Hadersdorfban, annak a katolikus intézménynek a nagytermében, ahol a Magyar Műhely-találkozó – Bujdosó Alpárnak köszönhetően – helyet kapott. Volt az arcában valami zártság, érzékenység és tartózkodás, valami kívülállás. Huszonhét éves volt akkor, az Új Symposion főszerkesztője, egy legendás lapot irányított. Ez önmagában megközelíthetetlenné tette egy nagyon a pályája elején járó fiatal számára, aki voltam. Bár ekkoriban én is már szerkesztőként is jelen voltam, hiszen 1981-ben azzal a hírrel mehettem Hadersdorfba, hogy lapot adunk ki, a Jelenlétet, az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Sziveri a vajdaságiak vezetője, központi figurája volt azon a találkozón. Visszafogott volt, elegáns (a maga módján), nagyon távolságtartó. Igen jóban volt Zalán Tiborral, akivel szintén akkor találkoztam először, de akit – mint az akkori fiatal irodalom meghatározó költőjét – sokra tartottam, még ha versben kissé ironizáltam is vele.

Második, mintegy döbbenetes élményem Sziverivel kapcsolatban a Ver/s/ziók antológia megjelenése. A mára legendássá lett nyitóvers sorai – „Nem Párizs, sem Bakony / vér és takony" – megleptek. A fentiekből is kiderülhet, hogy néhányan, akik inkább az alternatív irodalom artisztikusabb formáit részesítettük előnyben, ezeket a sorokat túlzottan is direktnek tartottuk. A betiltás, a botrány nem is maradt el, de nem csak emiatt. És nem is volt igazi betiltás, mert a JAK-füzetek újra elindulhatott mintegy másfél év szüneteltetés után. Érdekes módon Sziveri sorai mellett valamiért az *Emlékezés Jolánra* című versfotóm meztelensége borzolta a döntéshozók idegeit, ezáltal Sziverivel együtt botrányhősök lettünk, együtt, ami mintegy szövetséget hozott létre köztünk, még akkor is, ha ritkán találkoztunk, hiszen ő Újvidéken volt, én meg itthon, Budapesten.

Létrejött egy erős kapcsolati háló az újvidékiek, párizsiak, budapestiek, sőt érsekújváriak között. Sziveri, Zalán, a szerb Slavko Matković, Fenyvesi Tóth Árpád, Szombathy Bálint, Bíró József, Juhász R. József, Papp Tibor, Nagy Pál és mások tartoztunk bele ebbe a laza körbe, tudtunk egymásról, figyeltünk egymásra, még ha nem is pontosan egyformán képzeltük el az irodalom jövőjét. Összejártunk, irodalmi rendezvényeket szerveztünk, közös fellépéseink voltak. Valamiféle avantgárd mozgalom bontakozott ki, mintegy „láthatatlanul", mégis meglehetősen nagy dinamikával.

Persze a politika, a hatalom ebbe is beleszólt. 1983-ban nemcsak a Mozgó Világ szerkesztőit távolítja el a kulturális irányítás, hanem az Új Symposion meghatározó szerkesztőjét, Sziveri Jánost is. A két ország szabadságfokának különbségét jól jellemzi a két lap betiltása körülményeinek a különbsége. A Mozgó Világ tökéletesen átalakul, 1984-től egy pártállami, bár „reformkommunista" társaság veszi át, ezzel a lap hosszú évekre elveszíti progresszív jellegét. Jugoszláviában ezt is „okosabban" vagy nagyobb „szabadságfokkal" oldják meg. Sziverit eltávolítják, ezzel a politizáló, a kifelé forduló, kiáltás típusú, 68-as gyökerű avantgárdot mintegy megsemmisítik, de szerkesztőnek azt a Szombathy Bálintot kérik fel, aki 1971-ben már szerkesztette a lapot, és aki az artisztikus, művészet, illetve jel típusú avantgárdot méltó módon tudta képviselni. Ezzel a lap, az Új Symposion progresszív jellege nem szűnt meg, csak éppen a hangsúlyok a párizsi Magyar Műhely művészeteszménye felé tolódtak el. Így a törés nem volt annyira éles, mint a Mozgó Világ esetében, aminek bizonyítéka, hogy mára a különböző korszakok szerkesztői tudnak ismét együtt emlékezni, ezt illusztrálta tavaly az Új Symposion-konferencia Szentendrén.

A tragédia mégis bekövetkezik. Az akkori időszakban az avantgárd mozgalom megtörik, és a személyes kapcsolódások is lazulnak. Egyéb okok is szerepet játszanak ebben, például a kalocsai Magyar Műhely-találkozó 1985-ben, amikor Esterházy Péter távozott látványosan a helyszínről, de tény, hogy az az összetartás, ami korábban jellemezte a modernitás képviselőit, soha nem tér vissza.

Sziverivel utoljára a halála előtt, ha jól emlékszem, 1989 őszén találkoztam Debrecenben, az Alföld-fesztiválon. Vagy ez még 1988? Nem tudom. Emlékszem, ittunk, beszélgettünk, ahogy azt fiatal költők teszik, hiszen még fiatalok voltunk mind a ketten. Valami „nőügy" is szóba került, volt valaki, aki mindkettőnknek tetszett nagyon, tehát egy pillanatra egymás „vetélytársai" is lettünk, persze nem komolyan. Aztán valamiért a betegségek is előjöttek.

Azokról kezdtünk beszélni. És – ez nagyon élesen előttem van – János hirtelen azt mondja: „Nekem például gyomorrákom van." És felemeli a poharát, amiben vörösbor volt. Elképedve néztem rá. Persze nem hittem el.

„[B]eleim fele alig tűr anyagot / nem ismersz hozzám fogható hanyagot / asztalon fekszem anyaszült meztelenül / csak így tudok élni ilyen esztelenül", írja az Appendix című versében. Ott, amikor utoljára találkoztunk, „hanyagnak" láttam, meg „esztelennek". A modernitásban is rendkívül személyes, „alanyi" költő maradt, aki nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy végül is minden létezésfajtánk értelmetlen. „[V]ér és takony", írta korábbi versében. Most, utólag, majdnem 40 évvel a Ver/s/ziók megjelenése után azt gondolom, hogy Sziveri a politikai berendezkedéstől függetlenül írta ezeket a sorokat. Számára a kínlódás szomorúsága volt megemészthetetlen. Talán azt érezte mindig, hogy nincs értelme a létezésnek. Talán 1981-ben is ezt láttam az arcán, amit akkor távolságtartásnak, tartózkodó eleganciának hittem. Nem tudom. Az elmúlt évtizedek bizonyították, hogy az életmű, a versek, az Új Symposion, mindaz, amit maga után hagyott, örökké érték marad.